

HATIRATLAR IŞIĞINDA BALKAN SAVAŞLARINDA EDİRNE’NİN İŞGALİ INVASION OF EDİRNE IN BALKAN WARS IN THE LIGHT OF MEMORIES

Narbeyaz HÜRRİYET AKKUŞ¹

ÖZET

Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ arasındaki ittifak, Osmanlı’nın Balkanlar’daki topraklarına göz dikmiş ve Osmanlı Devleti’ne savaş açmıştır. 93 Harbi ile büyük bir yıkım yaşamış ve Trablusgarp savaşı ile yorulmuş Osmanlı ordusu I. Balkan Savaşına hazırlıksız ve güçsüz olarak yakalanmıştır. Çoğunluğu eğitimsiz, deneyimsiz ve disiplinsiz redif birliklerinden oluşan Osmanlı askeri gücü, Edirne Kalesini zorlu şartlarda savunmasına rağmen teslim olmak zorunda kalmıştır. Bu kuşatma ve işgal günlerinde Edirne’de görevli olan sivil ve askeri memurlar kendi gözlemlerini anlatan günlükler tutmuştur. Bu çalışma ile Edirne’nin kuşatılması ve işgali ağırlıklı hatıratlar üzerinde incelenmiştir. Böylece Edirne’nin kuşatma ve işgal döneminde maruz kaldığı zorluklar ve Bulgar mezalimine dair anlatı ve hikâyelerin tarihi kaynaklar ışığında değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Hatıratlar ile karşılaştırıldığında; sözlü olarak aktarılan olayların bir kısmının birebir yaşandığı, bir kısmının değiştirilerek aktarıldığı ve bir kısmının ise söylenceden öteye geçemediği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Edirne, Balkan Savaşları, Osmanlı İmparatorluğu, Bulgar

ABSTRACT

The alliance between Bulgaria, Serbia, Greece and Montenegro set its eye on the lands of the Ottoman Empire in the Balkans and a war was started against the Ottoman Empire. The Ottoman Army that experienced a great destruction with the War of 93 and exhausted by the Tripoli war was caught off guard by the Balkan war. Ottoman military power, which was composed by mostly inexperienced, uneducated, undisciplined redif troops, had to surrender despite defending the Edirne Castle under harsh conditions. Civil and military officers working in Edirne during this siege and occupation days kept personal journals with their observations. The siege and occupation of Edirne is mainly examined on memories in this study. It is aimed to examine the difficulties that Edirne faced with during the siege and occupation, and the stories and narratives about Bulgarian atrocities in this study. When they are compared to the memoirs, it is seen that some of the events that are verbally transmitted actually occurred, some of them partly changed and transferred and some of them never went beyond the myth.

Keywords: Edirne, Balkan Wars, Ottoman Empire, Bulgarian

¹ Tarih Öğretmeni, Narbeyaz_h.akkus@hotmail.com

GİRİŞ

Balkanlar 14. Yüzyılın ortalarında Rumeli fetihleriyle Osmanlı topraklarına geçmeye başlamış ancak gerçek manada yerleşim kılıç zorundan ziyade güdülen ılımlı politikalarla mümkün olmuştur. Osmanlı'nın fethettiği yerlerdeki gayrimüslim halkı ve kiliseyi himaye etmesi, vergiden muaf tutması, askeri sınıfı kendi sistemi içerisine alması gerçek hâkimiyeti kolaylaştırmıştır. Balkanlarda uygulanan hoşgörü politikası ile Hristiyan halk siyasi olarak Osmanlı Devletine meyletmiştir. Zorlamadan ve yavaş yavaş Osmanlı sistemi içerisine direnmeden geçen Balkan halkları 18. yüzyıla kadar görece huzurlu bir dönem geçirmiştir (İnalçık, 2012:6). Ayrıca parçalı feodal yapıda olan Balkan coğrafyası, bu fetihler ve politikalar sayesinde tek bir merkez altında birleşmiş, uzun süre savaş görmemiş ve böylece şehirler, ekonomi başta olmak üzere birçok yönden gelişmiştir (Afyoncu, 2005: 16).

Bu olumlu sürecin ardından; büyük devletlerin, 18. yüzyılda yaptığı güç mücadelesi ve aralıksız devam eden savaşlar Balkan halklarını olumsuz etkilemiştir. Habsburg Monarşisinin Sırp topraklarını işgal etmek için bölgedeki Hristiyan halkı kullanması Rusya'nın I. Petro (Büyük Petro, davranışları sebebiyle bazı tarihçiler tarafından Deli Petro olarak anılmaktadır) döneminde (1682-1721) Balkanları işgali sırasında Balkan Ortodokslarını kullanması için örnek teşkil etmiştir. Petro, Balkanlardaki Ortodoksların ayaklanarak ordusuna yardım etmesini talep etmiş ancak kitlesel, olumlu bir cevap alamamıştır. Bu durum, çağrılarının her Osmanlı-Rus savaşında tekrarlanacağı ve hemen her antlaşmada Balkan Ortodokslarının pazarlık unsuru edileceğinin göstergesi olmuştur. Osmanlı'nın millet sistemi² ile yerel olarak örgütlenebilen, kültürel özelliklerini koruyabilen ve böylece büyük bir yapının içinde kaybolmaktan kurtulan Balkan halkları; liberalizm ve milliyetçi akımların etkisine kolayca girebilmiştir. Türkler, fethettikleri topraklara sömürgeci ziyade yurt olarak bakmıştır. Bunun sonucu olarak Müslüman-Türk halkın az bulunduğu Balkan toprakları bile cansiperane savunulmuştur. Belki de elden çıkması kaçınılmaz olan topraklar için büyük oranda maddi ve manevi kayıplar verilmiştir (Jelavich, 2013:196).

1453 yılında İstanbul fethedilene kadar Osmanlı devletinin payitahtlığını yapmış olan Edirne; I. Balkan Savaşı (1912-1913) sırasında Bulgaristan tarafından kuşatmaya uğramış, Mehmet Şükrü Paşa (d. 1857-ö. 1897) komutasındaki Osmanlı ordusunun beş buçuk aylık zorlu direnişine rağmen Bulgarlar tarafından işgal edilmiştir. Edirne halkı da bu kuşatma ve işgalden nasibini almış; bombardıman altındaki Edirne halkı dayanılmaz açlığı unutup gülle ve şarapnel yağmurunda canlarını ve mallarını korumaya çalışmıştır (Ortaylı, 2006:180).

Bu çalışma ile günümüze kadar aktarılan, Bulgarların Edirne kuşatması ve işgali sırasında yaptığı zulümlere dair hikâyeler ve anlatılar; o dönemi yaşayan ve gün gün hatırat tutanların aktardıkları bilgiler ışığında incelenecektir. Askeri ve sivil tarafların hatıratları karşılaştırmalı olarak değerlendirilerek benzer ve farklı unsurlara dikkat çekilmeye çalışılacaktır. Kuşatma ve işgal sırasında anlatılarda da kendine yer bulan önemli olaylar hatıratlarda incelenecek ve karşılaştırılacaktır. Böylece anlatı ve hikâye düzeyinde kalan olaylar tarih bilimi bakış açısıyla ele alınıp değerlendirilerek Edirne tarihi alan yazınına katkı sağlanması amaçlanmıştır.

² Osmanlı'nın Millet sistemi ile ilgili ayrıntılı bilgi için M. Macit Kenanoğlu'nun "Osmanlı Millet Sistemi" isimli eserine bakınız.

Çalışmada öncelikle Balkan Savaşının nedenleri, Osmanlı'nın savaş öncesi durumu, savaşın genel seyri ve sonuçları hakkında genel değerlendirmeler yapılacaktır. İkinci bölümde çalışmanın temel konusu olan Edirne'nin işgali hatıratlar ışığında değerlendirilecektir.

1.BALKAN ŞAVAŞI

1.1. Savaş Öncesi Balkanlar

18. yüzyılda Osmanlı'nın Balkan yarımadasında, Habsburg İmparatorluğu'na ve Rusya Çarlığına karşı sürdürmeye çalıştığı güç mücadelesi birbiri ardına gelen ve aralıksız devam eden savaflara neden olmuştur. Bu savaflar sırasında Balkanlar büyük ölçüde yıpranmış, şehirleri yakılmış, yıkılmış ve nüfus göç etmek zorunda kalmıştır. Orduların ihtiyaçları ve süre gelen savaflar için toplanan vergiler zaten kötü durumda olan halkın daha da fakirleşmesine yol açmıştır. Bunun yanında; Kutsal İttifak (Avusturya, Venedik ve Lehistan) ile savaş sonrası imzalanan, Osmanlı'nın Hıristiyan güçlere karşı ilk kez kalıcı olarak toprak kaybettiği Karlofça Antlaşması (1699) aynı zamanda tebaaların dini özgürlüklerine dair maddeler de içermektedir. Daha sonraki yıllarda Rusya ile yapılan savaflarda da Balkanlardaki Hıristiyan tebaa kullanılmak istenmiştir. Rusların, Yunanistan'da başlattıkları isyan 1770 yılında Arnavut askerlerin bastırmasıyla sona ermiştir. Yine de Rusların Osmanlı kalelerini ardı ardına ele geçirmesi Avrupalı devletleri korkutmuş ve Osmanlı ile Rus Çarlığı arasında Küçük Kaynarca Antlaşması (21 Temmuz 1774) imzalanmıştır. Bu antlaşma ile Ortodoksların hamisi haline gelen Rusya, Osmanlı'nın iç işlerine müdahale edebilen ve Balkan halkları istekleri doğrultusunda etkileyebilen bir konuma gelmiştir (Jelavich, 2013: 76-77).

19. Yüzyılda Rusların Ortodoks halklar üzerinde yaptığı etki ve Fransız Devriminin (1789) etkisi, Balkanlarda milliyetçilik akımını ortaya çıkarmış ve isyan hareketleri baş göstermeye başlamıştır (Berkes, 2003: 147). 1804 yılında Sırp'ların isyanı ile başlayan ayrılıkçı süreç 1821 yılında Yunan isyanı ile perçinlenmiş ve Osmanlı'nın Balkanlardaki gücü ciddi oranda zedelenmiştir. Osmanlı yönetimine karşı yapılan Balkanlardaki ayaklanmalardan neredeyse hepsinde Rusların desteği ve kışkırtması görülmektedir. Slav olmayan Rumlar bile bağımsızlıklarını Osmanlı'nın yenilgisi ile sonuçlanan Osmanlı-Rus savaflarına borçlu bulunmaktadır. Bulgarlar, Rumlar ve Sırp'lar eski imparatorluklarının sahip olduğu bölgeler üzerine hayaller kurmaya başlamış ve ulusal bir hedef bilinci ile yapılanma sürecine gitmişlerdir. Bu hedeflerindeki en büyük engel doğal olarak Osmanlı Devleti olmuştur. Avusturya'yı rahatsız edecek ve Selanik yolunu kapayacak büyük bir Sırbistan endişesi ile 1875 yılında Hersek'te Hristiyanlar kışkırtılmış ve isyan patlak vermiştir (Akşin, 2007: 64).

Sırbistan, Karadağ, Romanya, Yunanistan ve Bulgaristan arasında kurulan ilk ittifak ile planlanan ayaklanma Sırp Prensi'nin suikasta kurban gitmesi ile akamete uğramıştır. 1876 yılında Sırp ve Bulgar isyanları patlak vermiştir. Tersane Konferansı ve I. Meşrutiyetin ilanı ile memnun olmayan Rusya, Bulgarlara destek vererek Osmanlı'ya savaş açmıştır. 1877-1878 yıllarında 9 ay süren Osmanlı-Rus Savaşı sonucu Ruslar, Osmanlı'yı mağlup etmiştir. 1877-1878 yıllarında gerçekleşen 93 Harbi hezimetini ile Osmanlı'nın Balkanlardan tasfiyesi hızlanmıştır. 3 Mart 1878 tarihinde imzalanan Ayastefenos (Yeşilköy) antlaşması ve ardından düzenlenen Berlin kongresi ile Sırbistan, Romanya ve Karadağ kaybedilmiş Bulgaristan da

oldukça geniş bir özerklik kazanmıştır (Akşin, 2007: 162). Berlin Antlaşması sonrası da Balkanlar durulmamış Bulgarlarda birleşme hareketleri görülmeye başlamıştır. Yunanistan ise 1844'te başlayan, büyük bir Grek devleti "idea" sını Rusların da yardımıyla genişletmeyi amaçlamıştır (Berkes, 2003: 151).

İngiliz Kralı Edward ile Rus Çarı Nicola'nın Reval Görüşmeleri sırasında vardıkları mutabakatlar Balkanlar'da ve özellikle Makedonya'da karışıklığın devam edeceğinin bir işareti olarak görülebilir. Ayrıca bu görüşmeler Osmanlı'nın iç siyasetine de etki etmiş ve II. Meşrutiyetin ilanına tesir eden en önemli dış unsur olmuştur. Bulgar ihtilal lideri Sarafov'un 1907 yılında ölümü üzerine, hareket içindeki çatışmalar nedeniyle Osmanlı Devleti bir ölçüde rahatlasa da I. Ferdinand, 1908 yılında Bulgar Çarlığını ilan etmiştir (Jorga, 2012: 845).

Trablusgarp savaşının başlamasına müteakip Bulgarlar ve Sırlar, Rusların da yardımıyla ittifak için harekete geçmiştir. Müzakereler sonunda, Makedonya'nın paylaşılmasında yaşanan sorunlar Rus Çarının hakemliğine bırakılarak bir dizi antlaşma imzalanmıştır (Reed, 2006: 274). 1912'nin Mart ayında imzalanan antlaşma ile Osmanlı Devleti ile yapılacak savaşa, Bulgaristan'ın 200 bin, Sırbistan'ın ise 150 bin asker vermesi kararlaştırılmıştır. Benzer bir antlaşma Mayıs 1912'de Yunanistan ve Bulgaristan arasında da imzalanmış ancak antlaşmaya toprak paylaşımı ile ilgili hükümler konulmamıştır. Karadağ'ın Sırbistan ve Bulgaristan ile antlaşma imzalaması ile Balkan Devletleri örgütlenmiş ve savaş ittifakını hayata geçirmiştir. Büyük devletler ayrıntıları bilmese bile antlaşmalardan haberdar olmuş ve Balkan devletlerini uyarmak için harekete geçmiştir. 8 Ekim 1912'de Rusya ve Habsburg monarşisinin Balkan devletlerine yaptığı ikaza rağmen Karadağ'ın Osmanlı Devletine saldırısı ile Balkan savaşı başlamıştır (Jelavich, 2013: 102).

1.2. Balkan Savaşının Siyasi Nedenleri

Balkan Savaşının siyasi nedenlerinin başında Avrupa devletlerinin Osmanlıyı "Hasta Adam" olarak nitelendirmesi ve Türkleri Balkanlar'da geçici olarak görmeleri gelmektedir. Avrupa'nın Osmanlı'nın Balkanları terk etmesi için elverişli bir ortam hazırlamaya çalıştığını gören İttihat ve Terakki'nin denetleme iktidarının, karşı önlemler almaya başladığı görülmektedir. "Rumeli Vilayetinde Şekavet ve Mefsedetin Men'i ve Mütecasirlerin Takip ve Tedibi" hakkında çıkarılan kanun ve "Rumeli'de Kain Münaziünfih Kilise ve Mektepler Hakkında Kanun" bu önlemlerden bazıları olarak görülebilir. Bu çağdaş yönetim çabaları bölgedeki şiddet hareketlerini azaltmış ve Abdülhamit dönemine kıyasla daha iyi sonuçlar alınmıştır. Arnavutlara karşı Sultan Abdülhamit tarafından izlenen özel siyaset Arnavut halkın Sultana olan hürmetini doğurmuş ancak meşrutiyet sonrası bu bağlılık yerini husumete bırakmıştır. Arnavutlar, Osmanlı hükümetinin diğer Balkan halklarına tanıdığı ayrıcalıkların kendilerine de tanınmasını istemiş ancak karşılık bulamamıştır. Askere alma, vergi toplama ve silahsızlandırma uygulamaları kendi kaderine terkedilmiş Arnavut milletini isyana sürüklemiştir (Hacısalihoglu, 2008: 71). Ayrıca Müslüman olmayan topluluklara uygulanmayan Türkleştirme siyasetinin, İttihat ve Terakki tarafından Arnavutlara uygulanmaya çalışılması bir diğer tepki sebepleri arasındadır. Bu yaklaşımlar nedeniyle Osmanlı Rumeli'deki varlığını sağlamlaştırmak için Arnavutlardan yararlanamamıştır. Sultan Reşad'ın Arnavut

nüfusun yoğun yaşadığı bölgelere yaptığı Rumeli gezisi, Arnavutlar ile İttihat ve Terakki arasındaki anlaşmazlığı düzeltmeye yetmemiştir (Beydilli, 1999: 121).

Rumeli'deki varlığı sürdürmenin bir diğer yolu olarak göç politikası denenmiştir. Fakat bu politika da Bulgarlar ve Rumlar tarafından yoğun tepkilerle karşılaşmıştır. Bu tepkilere, Kafkasya'dan göç eden Müslümanlar ve Bulgarlar arasında çıkan, Wilson ve Trotter'in oluşturduğu inceleme komisyonunun da fayda etmediği karışıklıklar örnek olarak gösterilebilir. Bu karışıklıklar başka bir büyük göç ile sonuçlanmıştır (Jorga, 2012: 878). Bu noktada İttihat ve Terakkinin Rumeli politikasının başarılı olduğunu söylemek güçtür. Hatta Rumeli'deki Hıristiyanlar arasındaki Kilise ve okul kavgalarını bitiren Kiliseler Kanunu'nun bölgedeki Hıristiyan birliğinin sağlanmasına yardım ettiği bile söylenebilir. Abdülhamit'in bölgedeki Sırp, Rum ve Bulgar toplulukları arasındaki kilise ve okul kavgasını devam ettirerek Rumeli'deki Osmanlı egemenliğini koruduğu bilinmektedir. Durumu Sina Akşin (2001: 308) "Acemilik ve aceleciliklere rağmen İttihat ve Terakki hükümeti köhne bir yönetime karşı çağdaş bir yaklaşımla en azından zamana karşı daha dirençli bir Rumeli politikası oluşturmuştur" ifadesi ile aktarmaktadır.

Osmanlı Devletine karşı ittifak kuran Balkan devletlerinin siyasi nedenleri olarak her milletin ayrı bir politikası olduğu gözlenmektedir. Bulgarların amacı Trakya'yı ele geçirmek ve Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşması ile kazandıkları ama Berlin Antlaşması ile ıslahat şartıyla Osmanlıda kalan Makedonya'nın bir kısmına hâkim olmaktır. Sırlar, güneye doğru genişlemek ve batısındaki Osmanlı topraklarına hakim olmayı arzulamaktadır. Ruslar ise Germenlerin güneye doğru inme arzusuna karşı Slav koridoru oluşturmak ve Rumeli topraklarını Balkan devletleri arasında paylaştırmak istemektedir. Berlin antlaşması taraflardan hiçbirini tam anlamıyla tatmin etmemektedir. Balkan Slavları istediğine ulaşamamış, Rusya istediği ölçüde bir Slav devleti kurmayı başaramamış, Avusturya da Bosna-Hersek'i tam anlamıyla kendi sınırlarına dâhil edememiştir. Ayrıca Bosna-Hersek'in Avusturya'nın kontrolüne geçmesi bölgedeki Slav milliyetçiliğini üst düzeye taşımıştır (Karpas ve Zens: 2002: 435).

1.3. Balkan Savaşı Öncesi Osmanlı'nın Sosyal Durumu

93 Harbine kadar Osmanlı'nın diğer devletlerle olan olumlu ilişkisi nedeniyle göreceli bir bolluk ve ucuzluk var iken harp sonrası durumun tam tersine döndüğü görülmektedir. Meşrutiyet sonrası idaredeki yetkileri kötüye kullanma ve düzensizlik nedeniyle halktaki hoşnutsuzluk ve güvensizlik artmıştır. Ayrıca Rediflerin savaş nedeniyle yıllardan beridir devamlı askere alınmaları onların ailelerinde olan maddi ve manevi kayıplar halkı canından bezme noktasına getirmiştir (Hochwachter: 2009). Ayrıca dönemin yazarlarınca Müslüman Türk halkta da bazı manevi eksikliklerin görüldüğü bildirilmektedir. Türk halkı cahil takımının hezeyanlarıyla atalet, cehalet ve miskinliğe sürüklenmiştir. Yine eğitimsiz olan halktan iyi bir asker yetişmeyeceğine dair tespitler yapılmış, eğitimin daha ilköğretimden itibaren ciddi bir şekilde ele alınmasının gerekliliği dile getirilmiştir. Ayrıca vatanın tüm coğrafyasında milli cemiyetler kurulmasının vatan savunmasında ordu kadar etkili olacağı söylenmiştir (Sabis: 2014: 79).

1.4. Balkan Savaşı Öncesi Osmanlı'nın Askeri Durumu

Abdülhamit Dönemindeki askere alımlarda eğitim eksikliği olduğu görülmüştür. Savaşa doğru eğitim verilmek istenmişse de ileri düzeyde ve deneyimli bir eğitmenin ancak iki yılda verebileceği bir eğitimi deneyimsiz Osmanlı subaylarının birkaç hafta da vermesinin zor olduğu belirtilmiştir. Zaten ordunun hiçbir bölümünde bir yıllık düzenli eğitim uygulanmamıştır. İyi örgütlenmemiş, iyi donatılmamış ve disiplinden yoksun redif birlikleri daha çok taşra üzerinde bir denetim aracı olarak kullanılmaktadır (Zürcher, 2003: 67).

Bir diğer önemli eksiklik Harbiye Nezareti'nin yayınladığı emrin yanlış anlaşılmasıdır. Emre göre askerlerin bir yıl içinde iki kez silahaltına alınmaması gerektiği için İtalyan Savaşı ve Arnavutluk isyanı nedeniyle silahaltına alınanlar evlerinde bırakılmıştır. Seferberlik emri ile durumun daha da karıştığı görülmektedir. Gelişi güzel toplanan birlikler askerlik değeri düşük bir yapı oluşturmaktadır. Ayrıca süreleri dolan askerlerin erken terhis edilmesi başka bir büyük hata olarak belirginleşmektedir. Sonradan hatadan dönülüp terhisten geri dönmüş olsa da askerlerin başka birliklere dağılması uyum sürecinde zorluklar doğurmuştur (Yalçın, 1998: 18).

31 Mart vakası sonrası yaşanan tenzil-i rütbe uygulamaları emir-kumanda sistemine darbe indirmiş ve birçok birlik deneyimsiz ve yetersiz kumandanlara bırakılmıştır. Mahmut Muhtar Paşa'ya göre 11 Nisan'daki Harekât Ordusunun İstanbul'a girişinden sonraki Meşrutiyet ordusu, siyasi çekişmeler, düzeni bozan davranışlarla Yeniçeri Ordusundan farksız olarak addedilmektedir. Ayrıca genç subayların askeri görevlerinin dışına çıkarak ordu ve ülkenin düzenlenmesine soyunmaları siyasi örgütler kurmaları ayrı bir zafiyet kaynağı olarak görülmüştür. Tüm bunlara rağmen savaş öncesi hem Osmanlı subaylarında görülen aşırı özgüven ve düşmanı hafife alma hem de Alman çevrelerinin olumlu bakışı eksikliklerin görülüp düzeltilmesini perdelemektedir (Hochwacher: 2009: XX-3).

1.5. Balkan Savaşının Başlangıç Süreci

Kendi aralarındaki sorunları erteleyen Balkan devletleri bir araya gelerek hem Osmanlı Devletine bazı taleplerini iletmış hem de Osmanlı sınırına asker yığmaya başlamıştır. 1912 yılının Ağustos ayında Karadağ sınırında olaylar çıkmaya başlamıştır. Osmanlı askerinin terhis edildiği bir dönemde Bulgaristan'ın askeri hareketliliği bahane ederek seferberlik ilan etmesi aslında savaşın kaçınılmaz olduğunun işareti olarak görülebilir. Buna karşılık Osmanlı Devleti de seferberlik ilan ederek Rumeli'deki askeri gücünü arttırmaya çalışmıştır. Gönüllü askerlik başvurularının artması ve askere alımların başlamasının yanında terhisleri devam etmesi idarenin ne derece bir kararsızlık içinde olduğunu açıkça göstermektedir (Kazancıgil, 1999:2).

Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ Hükümetleri Eylül 1912'de Osmanlıya nota vererek Makedonya'ya Avrupalı bir genel vali atanmasını ve Avrupa devletleri gözetiminde ıslahatlar yapılmasını talep etmiştir. Babıali bu notaya olumlu yaklaşmış olsa da Meclis-i Mebusan'ın güvence vermemesi nedeniyle Balkan devletleri istediğine ulaşamamıştır. Balkan devletlerinin izledikleri politika Osmanlı halkında büyük tepki çekmiş, savaş yanlısı yürüyüş ve mitingler tertip edilmiştir. Notanın süresinin dolması üzerine ilk olarak Karadağ savaş ilan etmiştir ve aynı karşılığı Osmanlı Devletinden de görmüştür. Savaşın başladığı gün Osmanlı Selanik'te olağan üstü hal ilan etmiş, gerektiğinde diğer Rumeli şehirlerinde de olağan üstü

halin yürürlüğe sokulabileceğine karar vermiştir. Karadağ ile olan karşılıklı savaş ilanlarının ardından Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan, Osmanlı Devletine durumdan memnun olmadıklarını bildiren ve önceki notadaki taleplerini yineleyen yeni bir nota vermiştir. Bu notalar Osmanlının komşu devletlerin hukukuna saygı gösterdiğini buna karşılık komşu devletlerin Osmanlı toprakların gözü olduğunu ifade eden sert bir üslupla yanıtlanmıştır. Osmanlı'nın herhangi bir tavize yanaşmadığını gören Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan devletleri Osmanlı Devletine karşı savaş ilan etmiştir. Zaten savaş hazırlıklarını tamamlamış olan Balkan devletlerine karşı hazırlıksız yakalanan Osmanlı bir anlamda savaşın içine çekilmiştir (Zürcher, 2003: 158).

1.6. I.Balkan Savaşı Muharebeleri

Muharebelerin arifesinde, Balkan Devletlerinin silahlı yedi yüz bin askerine karşı Osmanlı Ordusu sayıca oldukça yetersiz bulunmaktadır. Daha önce bahsedilen askeri eksikliklerin yanında yüksek rütbeli subayların halen Kuzey Afrika'da bulunması Osmanlı ordusunda başka bir zafiyet oluşturmaktadır. I. Balkan Savaşında Osmanlı ordusu altı hafta gibi kısa bir sürede tarumar olmuştur (Kinross, 2008: 556). Osmanlı Ordusu'nu derin bir vadide kısıran Yunan Ordusu Türkleri sınır ötesine sürerek Selanik'e girmiştir. Yunan donanması Bozcaada, Limni ve Taşoz'u işgal etmiş ve böylece adaları yitiren Osmanlının Makedonya ile olan deniz yolu kesilmiştir. Alınan seri yenilgiler sonucu Priştine, Yeni Pazar, Koçana, İştib ve Üsküp işgal edilmiştir. Vardar Vadisine kuzeyden inen Sırlar ise hem Kumanova'da hem de Manastır'da Osmanlı Ordusunu mağlup etmiştir. Bulgarlar doğudan Trakya'ya girerek önce Kırkkilise (Kırklareli)'de Osmanlı Ordusu ile karşılaşmış ancak yoğun bir çatışma yaşanmamasına rağmen panik yaşayan redif birliklerinin zorunlu ricatı ile Osmanlı Ordusu Lüleburgaz'a çekilmiştir. Lüleburgaz'da ciddi bir çarpışma yaşanmış Osmanlı ordusunun sağ kanadı başarılı bir şekilde savaşırken sol kanat ikame eksikliği nedeniyle zayıf düşmüş ve ikinci bir panik havasıyla Osmanlı Ordusu Çatalca hattına kadar geri çekilmiştir. Levazım hatları uzayan Bulgarlar Anadolu'dan gelen takviye ile güçlenen Osmanlı ordusu tarafından bu hat üzerinde durdurulmuştur. Bunun üzerine 3 Aralık 1912'de Osmanlı Devleti, Sırlar ve Bulgarlar ile ateşkes antlaşması yaparken Yunanistan ile ateşkese varmamıştır. Antlaşmalar yapılmaya kadar bölgede kaybedilmeyen üç şehirden Edirne, Bulgarların; Yanya Yunanların; İşkodra ise Karadağlıların kuşatmasına maruz kalmıştır (Hayta ve Birbudak, 2010: 24-25).

1.7. I. Balkan Savaşının Sonuçları

Balkan savaşının başlaması ile; 1911'de İtalya'nın Trablusgarp ve Bingazi'yi işgali ile başlayan Osmanlı-İtalyan savaşı, tüm kayıplar sineye çekilerek Ouchy Antlaşması (15 Ekim 1912) ile sonlandırılmıştır. Trablusgarp ve Bingazi İtalya'ya bırakılmış, Rodos ve 12 adadaki İtalyan işgali ise Yunan savaşı bahane edilerek sürdürülmüştür. Böylece Balkan savaşının etkisi ile Kuzey Afrika'daki son Osmanlı toprakları da elden çıkmıştır (Beydilli, 1999: 123).

Osmanlı iç siyaseti de Balkan Harbinin başlamasıyla iyice karışmıştı. Halaskar Zabitan grubu tamamen savaş ile meşgulken İttihat ve Terakki tekrar iktidara gelmek için hazırlıklar yapmaktadır. 23 Ocak 1913 tarihinde Edirne'nin Bulgarlara verilmesinin tartışıldığına inanılan Babıali, İttihatçılar Tarafından basılmıştır. Enver Bey'in (Paşa) başında olduğu grup Kamil

Paşa'ya zorla istifa mektubu imzalatarak saraya sunmuştur. Polis ve devlet dairlerinde hazırlıklarını tamamlayan İttihat ve Terakki grubu Mahmut Şevket Paşa'nın sadarete getirilmesini sağlamıştır. Mahmut Şevket Paşa'nın suikasta kurban gitmesi ile yönetim, Osmanlı'yı bir anlamda Birinci Cihan Harbine taşıyacak olan Enver, Talat ve Cemal Paşaların yani triomvira'nın egemenliğine kalmıştır (Lewis, 1988: 224).

Sosyal ve entelektüel açıdan Balkan Harbinin halka ve aydınlara etkisi daha farklı olmuştur. İslami bakış açısına göre; Balkan Harbi ile Müslümanlığa saldıran Hristiyanlar, doğru yoldan ayrılmış Türklere Allah'ın verdiği bir ceza olarak algılanmıştır. Mehmet Akif bu görüşü yazılarıyla açıkça tekrar etmiştir. Bir diğer aydın kesim ise Balkan felaketini ilahi bir cezadan çok kendi içinde aramakta; cehalet, atalet ve hurafecilik bataklığına saplanmış Osmanlı halkının ve Osmanlı aydınının top sesleri ile kendine gelmesi gerektiğini savunmuştur (Tunaya, 2004: 29).

Balkan devletlerine karşı hemen hemen her cephede yenilgiye uğrayan Osmanlı 1913 tarihinde Londra Barış antlaşmasını imzalamıştır. Bu antlaşmaya göre bir başka Balkan Devleti olan Arnavutluk bağımsızlığını kazanmakta, süregelen bir anlaşmazlık olan Girit Adası Yunanistan'a verilmekte, Edirne'yi dışarıda bırakacak bir şekilde oluşturulan Midye-Enez hattı Osmanlı'nın Trakya sınırını şekillendirmektedir. Ardından kendi aralarında anlaşamayan Balkan devletleri savaşmakta ve fırsattan yararlanan Osmanlı Devleti Edirne'yi tekrardan ele geçirmektedir (Jelavich, 2013: 104-105).

2. EDİRNE'NİN İŞGALİ

2.1. Balkan Savaşı Öncesi Edirne

Edirne'nin tarihi kadim dönemlere kadar uzanmaktadır. Bilinen ilk sakinleri Trak kabilelerinden Odrisler ve Bettegeriler'dir (Webber, 2001). Yazılı kaynaklarda 125 yılında, Tuna ve Meriç nehirlerinin kesiştiği noktada İmparator Hadrianus (d.76- ö. 138) tarafından kurulmuştur. Edirne, İstanbul-Edirne-Selanik-Draç hattının önemli bir noktasıdır. 1358 yılında fethedilen Edirne³ uzun yıllar ikinci başkent olarak Osmanlı'ya hizmet etmiştir. Osmanlı döneminde Edirne, başkent olmasının etkisiyle Balkanlardaki Selanik, Filibe (Plovdiv), Hasköy gibi şehirlerin de gelişmesine ve büyümesine yardım etmiştir. Balkanlardaki ticari yolların gelişmesi Edirne'nin büyüüp İstanbul'la yarışacak düzeye gelmesine yol açmıştır. Edirne'nin bu konumunu şehirde görev yapanlardan da anlayabiliriz. Örneğin bunlardan biri, Edirne kadısı Bilad-ı Hamse Mevalisi (Beş Şehir Kadıları) arasındadır.⁴ Ayrıca Edirne, Rumeli'nin başkenti sayıldığından burada görev yapan sancak beyleri ve beylerbeyleri de önemli bir mevkide görülmektedir. Osmanlı'nın ilk fetihten sonra Edirne, ilki 1828-1829 yıllarında ve ikincisi 1878 yılında olmak üzere iki defa Rus ordusunun işgaline uğramıştır. İkinci işgalde Rus ordusunun getirdiği salgın hastalıklar nedeniyle Edirne kolerayla tanışmıştır (Ortaylı, 2006:179-186).

³ Fethin gerçekleştiği yıl kaynaklara göre 1361-1371 arasında değişiklik gösterirken fethi gerçekleştiren isimler de kaynaklara göre değişmektedir.

⁴ <https://islamansiklopedisi.org.tr/mevleviyet>

I. Balkan savaşı öncesi Edirne vilayetinin nüfusu, toplam 1,5 milyona yakındır ve yarısından fazlası Türk ve Müslüman halktan oluşmaktadır. Rumlar 400 bin ve Bulgarlar 75 bin civarındadır. Şehir merkezinde ise yaklaşık 75 bin nüfus bulunmaktadır. Edirne Merkez Sancağına bağlı kazalar: Cisir-i Mustafa Paşa, Kırcaali, Cisir-i Ergene (Uzunköprü), Dimetoka ve Ortaköy olarak ayrılmıştır. Şehir merkezi ise dokuz ana bölüme ayrılmıştır. Bunlar; Kaleiçi, Debbağhane, Kirişhane Kasım Paşa Burnu, İstanbul Yolu veya Ayşe Kadın, Kıyık (Kıyak)-Buçuktepe, Menzilhırı-Muradiye-Tekkekapi, Saraçhane-Horoz Yokuşu, Gazi Mihal-Yıldırım-Yeni İmaret ve Hıdırlık'tır. Yine şehre yakın bir yerleşim olan birkaç mahalle daha bulunmaktadır. Edirne kalesi ise Roma döneminde yapılmış ve altı metre yüksekliğinde ve bir kilometre uzunluğundaki dört köşe surdan oluşmuştur. Her bir köşede dört adet kule bulunmaktadır (Gökbilgin, 1994:427-428).

2.2. Edirne'de Alınan Önlemler

1 Ekim 1912 tarihindeki seferberlik ilanı ile Edirne Kalesinin elli güne kadar dayanacak şekilde hazırlanması emredilmiştir. Bu hazırlıkların gizli yapılması istenmişse de sınıra olan yakınlık nedeniyle askerî hareketlerin gizlenemeyeceği komuta merkezine iletilmiştir. Örneğin, bu süreçte tel örgüler çekilmiş, avcı hendekleri açılmış ve gerekli erzakın bir kısmının satın alınması için harekete geçilmiştir. Yayımlanan beyanname ile halkın kışkırtıcı veya heyecan yaratıcı toplantı ve eylemlerden uzak durması emredilmiş, yine halktan belirli erzakın toplanması için karar verilmiştir. Kale içindeki ihtiyar, aciz ve sakıncalı kişilerin nakledilmesine ve kale içine kalan yabancılar dâhil tüm kesimin verilen emirlere uyması söylenmiştir. Aksi bir emre kadar tüm esnaf ve tüccarların faaliyetlerine devam etmesi, vatansever hanımları Hilal-i Ahmer'e, vatansever erkeklerin gönüllü orduya katılmak için Belediye'ye başvurmaları istenmiştir. Tüm basın yayın faaliyetleri izne bağlanmış, halktan yol ve köprülerde askerlere yardımcı olması talep edilmiştir. Gerekli olan erzakı toplamak için Gümülcine bölgesindeki erzakın ithal edilmesi kararlaştırılmışsa da daha sonra bu erzakın Kırcaali Müfrezesine gönderilmesine hükmedilmiştir. Yine Edirne'ye gelen diğer bir erzak Uzunköprü'de bulunan Kolordu tarafından alınmış, gerekli yazışmalar yapılmışsa da sonuç alınamamıştır.

Savaş zamanı Edirne'de bulunanların anılarına göre çevre kazalardaki erzakı toplamaya imkân bulunduğu halde Vali Halil Paşa (d.1827-ö. 1901) ve Kale Komutanı İsmail Paşa buna muktedir olamamıştır. Yine erzakını Edirne'ye getirmek isteyen yakın çevre çiftlik sahipleri İsmail Paşa tarafından reddedilmiştir. O tarihte Edirne Belediye Başkanlığı görevini yürüten Dağdevirenzade Mustafa Şevket Bey de 28 Ekim 1912 tarihinde günlüğüne bu konu ile ilgili not düşmüştür. Bu notta; Edirne civarında hasadı yapılmış buğdaylar olduğu, bunların (800.000 Babaeski, 600.000 Uzunköprü ve 1'er Milyon Lüleburgaz, Dimotoka, Sofulu'da olmak üzere) yaklaşık 4 milyon 400 bin okka olarak tahmin edildiği ve bunların Edirne'ye getirilmemesinden Vali Halil Bey ile İsmail Paşa'nın sorumlu olduğu belirtilmiştir (Kazancıgil ve Gökçe, 2005:160).

Seferberlik planına göre 56 bin olarak hesaplanan Edirne Kalesine saldırı öncesi ancak 26 bin asker toplanabilmiştir. Doğu Ordusu Kumandanlığı tarafından Edirne Kalesine 10. Nizamiye Tümeni, 4. Nişancı Alayı, Babaeski-Gümülcine-Edirne Redif birlikleri görevlendirilmiştir.

Ancak nerede görevlendirildiklerini bilmeyen redifler arasında kargaşa hâkimdir. Kayıt olmak için Edirne-Uzunköprü-Kırklareli arasında birliklerinden bihaber mekik dokuyan bu asker topluluğundan firarların da olduğu aktarılmaktadır (Christoff, 2016:41).

Edirne Müstahkem Mevki Komutanlığına, 10 Ekim 1912 tarihinde Mehmet Şükrü Paşa atanmış ve Paşa iki gün sonra şehre gelerek göreve başlamıştır. Paşa'nın ilk faaliyeti şehir dışına erzak çıkışını yasaklamak olmuştur. Farklı birçok kaynakta da belirtildiği gibi savaşın zaferle sonuçlanacağı düşüncesi şehirde yeterli oranda erzak ve sağlık malzemesi stoklanmamıştır. Yine şehrin birçok yerinde hastaneler açılmıştır (Gökçe ve Karlıkaya, 2001:135).

Tablo 1: Edirne Kalesindeki Askeri Birlikler

Birliğin Adı	Subay Adedi	Er Adedi
3'üncü Nişancı Alayı	36	2923
10'uncu Nizamiye Tümeni	240	12.327
11'inci Nizamiye Tümeni	137	7315
Süvari Alayı	15	200
Babaeski Redif Tümeni	124	9200
Edirne Redif Tümeni	102	7212
Gümülcine Redif Tümeni	65	7381
Kale Taraftarları ve diğer birlikler	280	6000
ARA TOPLAM	999	51.958
TOPLAM	52.957	

Kanak: Ratip Kazancıgil ve Nilüfer Gökçe, (2005). *Dağdevirenzade Mustafa Şevket Bey'in Edirne Tarihi ve Balkan Savaşı Anıları*, Edirne: Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi Yayınları, s.12.

Daha önce de belirttiğimiz gibi **Tablo 1**'deki Er ve Subay sayıları planlanan sayılar olup kuşatma sayısındaki rakam ancak tablodaki rakamın yarısına ulaşabilmiştir. Ayrıca mevcut redif birliklerindeki temel eğitim eksiklikleri de askeri gücü oldukça azaltmaktadır. Şöyle ki; Balkan Savaşı sırasında Edirne'de Gümülcine İkinci Sınıf Redif Alayı Komutanı Cemil Conk (d. 1872-ö. 1963)'un tuttuğu günlüklere göre redif birlikleri ne yapacağını bilemeyen yerinde tutmanın bile zor olduğu insan kalabalığından ibarettir. Muharebeler başladığında bile bir yandan savaşmakta bir yandan da redif birliklerine temel askeri eğitim verilmeye çalışılmaktadır (Beşikçi, 2012:38).

Tablo 2: Edirne Kalesi'nde Bulunan Topların Cinsine Göre Dağılımı

Topların Cinsi	Top Sayısı	Batarya Sayısı	Çapı (cm)
Seri ateşli sahra	44	11	7,5
Seri ateşli ağır sahra	18	3	10,5
Seri ateşli ağır obüs	18	3	15
Eski mantelli	8	2	8
Yeni mantelli	180	30	9

Adi obüs	6	1	12
Kızaklı uzun	78	13	15
Sehpalı kısa	12	2	15
Sehpalı uzun	12	3	10,5
Sehpalı adı	36	6	12.
Havan	12	2	15
Havan	6	1	21-
TOPLAM	430	77	-

Kaynak: Hayta, N. ve Birbudak, S., (2010) *Balkan Savaşlarında Edirne*, Ankara: ATASE Başkanlığı Yayınları, s. 37.

2.3. Edirne Muharebeleri

Edirne Mürettep Kolordusu 21 Ekim 1912’de Hıdırağa yönü Kayapa mevkiinde bozgun yemiş Edirne Kalesine sığınmak zorunda kalmıştır. Askerin hali perişan olsa da bu bozgun gizli tutulmaya çalışılmıştır (Kazancıgil ve Gökçe, 2005:158). 22 Ekim günü Mehmet Şükrü Paşa tarafından verilen emir ile kaleden huruç harekâtı başlamış 24 Ekim’e kadar süren bu harekât birliklerin eğitimsiz ve disiplinsiz olması nedeniyle başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Başarısızlığın diğer nedenleri olarak komutanlar arasındaki koordinasyon eksiliği ve yetersiz keşifler de gösterilebilir. Yine 22-23 Ekim 1912 tarihlerinde Kırkkilise (Kırklareli) yenilen Osmanlı Doğu Ordusu Lüleburgaz’a geri çekilmiş ve bir anlamda Edirne yalnız bırakılmıştır (Karabekir, 2009: 415).

Edirne çevresinde savaş devam ederken Martin⁵ tüfekleriyle donatılmış ve tren hattını korumakla görevli askerler buldukları yeri bırakarak kaçmaya başlamıştır. Neden kaçtıkları sorulduğunda subaylarının onları yalnız bıraktığı ve Bulgar güçlerinin seri ateşli silahlara karşı martin tüfekleriyle karşı gelmenin mümkün olamayacağını söylemişlerdir. Bunları gören redifler ve yaşlı ihtiyarlar da savaştan kaçmaya başlamış ve kaçanlar toplanarak şehrin içerisindeki Sultan Selim Hapishanesine gönderilmiştir (Feyzioğlu, 2016:209).

25 ve 27 Ekim günleri görece sakin geçmiş, 28 Ekimde ise posta ve trenlerin iptal edilmesi ile Edirne’nin kuşatma altına girdiğine ikna olunmuştur. 29 Ekim Salı günü 24 taburluk bir kuvvet tekrar bir huruç hareketi denenmiş 12 saat aralıksız süren çatışmalarda bir Bulgar hava aracı düşürülmüş ve iki Bulgar topu alınmıştır. Şükrü Paşa yönetimindeki Osmanlı ordusu Bulgar ordusunu Koyunlu Köyüne kadar geriletmiştir. Ancak Bulgar ordusu Kazanovası’nda direnmiştir. 31 Ekimde Bulgar uçağı tarafından halkın ve askerinin moralini bozmak için bildiri atılmış, hemen ertesi gün Kale komutanlığı tarafından karşı bildiri yayınlanarak itibar edilmemesi söylenmiştir. 25 ve 28 Ekim tarihlerinde yaşanan çatışmalar iki taraf için de net bir sonuç vermemiştir. 11 Kasım tarihinde Kaleden tekrar huruç harekâtı başlatılsa da yoğun yağış nedeniyle başarıya ulaşamamıştır. 14 ve 15 Kasım tarihlerinde çatışmalar tekrar artmıştır.

⁵ Kısaca Martin denilen Martini-Henry tüfeği tek kurşun atanan bir tüfek türüdür.

Bulgar ordusu doğu cephesinde tüm gücüyle hücumla geçmiş ama süngüyle püskürtülmüştür (Fezzioglu, 2016:209).

14-15 Kasım tarihlerinde Edirne çevresinde yaşanan çatışmalar sonucu Edirne Kalesine yoğun göç yaşanmıştır. Edirne Fransız Konsolosu Marcel Cuinet Balkan Savaşı Günlüğünde bu yoğun göçe ve sebebine dikkat çekmiştir. Fransız konsolos Edirne Valisi ile görüştüğünü ve bilgi aldığını günlüklerinde aktarmaktadır. Edirne Valisi, Dimetoka, Sofulu ve Çorlu çevresinin Bulgarların eline geçmesinden sonra bölgedeki Osmanlı vatandaşı Bulgarların ve Rumların davranışlarından bahsetmektedir. Bu izahatta, Osmanlı vatandaşı Bulgarların ve Rumların buldukları bölgelerdeki Müslümanları katledtikleri, kadınların ve kızların ırzlarına geçtikleri, telgraf hatlarını ve demir yollarını tahrip ettikleri bildirilmektedir. Edirne Vilayetinde ne varsa yağma edildiğini ve yoğun göçün bu nedenle yaşandığını bizzat Edirne Valisi'nin ağzından aktarılmaktadır (Birbudak, 2016:63).

O dönemde gönüllü asker olan Ziya Şakir (d. 1883-ö. 1959), "Meçhul Asker Edirne Muhararası 1912" adlı eserinde benzer bir duruma olan şahitliğini anlatmaktadır. Ziya Şakir, Edirne çevresinde yaşanan bir devriye görevinde komutanından Kayapa Köyü (Bu gün Edirne Merkezine bağlı olan bu köy merkezin kuzey-doğu yönündedir) istikametine keşif yapma emiri almaktadır. Bu keşifte diğer askerlerle beraber önce köy imamı olduğunu tahmin ettikleri yaşlı bir erkek cesedi ve birkaç metre ileride genç kız cesedi ile karşılaştıklarını söylemektedir. Köy imamının önce boğulup sonra süngülediğini, genç kızın ise üstünün başının parçalandığını ve göğsünden süngülenerek öldürüldüğünü aktarmaktadır (Şakir, 2011: 70-71).

19 Kasım Salı günü Kurban Bayramının arifesi olduğundan Şükrü Paşa bayram nedeniyle bazı tedbirler almak için Edirne Müftüsünden fetva istemiştir. Aldığı fetva ile savaş durumunda askerlerin bayram namazına katılmama hakkı olduğunu, aksi durumda askeri zafiyet yaşanabileceği bildirilmiştir. Yine bildiride halkın bayramı tebrik edilerek morali yüksek tutulmaya çalışılmıştır. Ayrıca Dağdevirenzade Şevket Bey, kalede hiçbir resmi törenin de düzenlenmediğini aktarmaktadır. Osmanlı ile Bulgaristan arasındaki ateşkese varılmayışı Edirne'yi zor durumda bırakmaktadır. 21 Kasımda başlayan ağır bombardımanda Kaleiçi'ne birçok bomda ve şarapnel düşmüş can ve mal kayıpları yaşanmıştır. Yaşanan ağır bombardıman karşısında Edirne Valisi bile taşınmak zorunda kalmış ve halkta korku ve heyecan seviyesi üst noktalara ulaşmıştır (Kazancıgil ve Gökçe, 2005: 164-168). 2 Aralık 1912 Pazartesi bir Bulgar miralay ile bir mebus Şükrü Paşa'ya mektup teslim edilmek itenmiş buna karşılık mevki-i müstahkemden Kurmay Binbaşı Kazım (Karabekir) (d.1882-ö. 1948) ve Kurmay Yüzbaşı Ali Remzi (Yiğitgüden) mektubu almak için tayin edilmiştir. Fakat mektubun teslim mektubu olduğu fark edilince reddedilip Binbaşı Kazım (Karabekir) tarafından "Ciddi düşman veya samimi dost istiyoruz, Kumandanınıza söyleyin daha Kale muharebesine başlamadık" denmiştir. Ardından mevki-i müstahkeme telefon ederek Bulgarların mütareke için gelmediğini harbin devam ettiği bildirilmiştir. 4 Aralık 1912 de ateşkes yapılanaya kadar karşılıklı top atışları devam etmiştir (Karabekir, 2009: 426).

2.4. Mütareke Dönemi

5 Aralık 2012günü Bulgar ve Türk heyetler Papazçeşme’de bir araya gelmiş ve ateşkes protokolü imzalanmıştır. Bu protokole göre; her iki taraf bulunduğu mevzide sabit kalacak ve aradaki bölge tarafsız bölge ilan edilecek, iki taraf arasında geliş-gidişler yasaklanacak, tarafların tahkimat yapmasına izin verilecek ve taraflar savaş başlatmadan dört saat önce karşı tarafa haber verecektir. Daha sonra imzalanan ek protokol ile dört saatlik süre dört güne çıkarılmıştır. Londra’da barış görüşmeleri sürerken Edirne’nin durumu oldukça kötüdür. Halk açlıktan perişan durumda iken Bulgar ordusuna tahkimat götüren tren gözleri önünden geçmiş antlaşma ile eli kolu bağlanan Mehmet Şükrü Paşa üstüne bir de bu tahkimat için rayları tamir ettirmek zorunda kalmıştır (Hayta ve Birbudak, 2010: 43-44). Ayrıca Mehmet Şükrü Paşa halkın ve ardından askerin açlıktan olmayacak şeyler yemeye başladığını ve şubat ayı sonun şehirde yiyecek ağaç ve ot bile kalmayacağını İstanbul’a bildirmiştir (Öztuna, 2006:125).

Edirne’de bulaşıcı hastalıklar ortaya çıkmaya başlamış ancak alınan önlemlerle hastalıklar bertaraf edilmiştir. 3 Ocak’ta İstanbul’dan gönderilen iki vagon ilacın Bulgarlar tarafından teslim edilmesiyle tıbbi eksiklikler az da olsa giderilmiştir. Şehirde temel tüketim malzemeleri bitme noktasına gelmiş, giderek küçülen ekmeklere süpürge tohumu, kuşyemi, kepek, arpa yulaf karıştırılmaya başlanmıştır. Fırınlara askerî inzibat tarafından korunmaya başlanmış, askerlere verilen yemeklerinde besin değerleri düşmeye başlamıştır. Bu dönemde halkın gözü İstanbul’dan bir türlü gelmeyen yardım treninde olmuş ama tek bir vagon gelmezken Bulgarlar Edirne’den geçen vagonlarla birliklerini takviye etmiştir (Hayta ve Birbudak, 2010: 74-75).

2.5. Mütareke Sonrası Edirne Savunması

2 Şubat 1913 Pazar günü Bulgarlar mesnetsiz bahanelerle ateşkesi bozarak şehri tekrar bombardımana tutmaya başlamış ve neticesinde sık sık yangınlar çıkmış ve yangı çıkan bölgeye Bulgar ordusu tarafından daha çok şarapnel atılmıştır. Bir huruç harekâtı daha planlanmış ve 9 Şubat 1913 günü on yedi taburluk kuvvet üç koldan saldırılmış ancak büyük kayıplar verilerek başarısız olunmuştur (Kazancıgil ve Gökçe, 2005: 184-185).

Aynı tarihlerde Osmanlı ordusu Şarköy’e çıkarma yaparak Bulgarların Çatalca’daki kuvvetini kırarak Edirne üstündeki baskıyı azaltmayı hedeflemiştir. Ancak başarısız olan çıkartama ile İstanbul’dan Edirne’ye bir yardım gidemeyeceği kesinleşmiştir. 21 Şubat’ta bir Bulgar uçağı motor arızası nedeniyle mecburen kale içerisine inmiş pilot gözaltına alınmıştır. Türk askerler içerisinde arızayı giderebilecek ve uçağı uçara bilecek kabiliyette birisi olmayışı neticesinde uçak sökülerek depolara kaldırılmıştır (Karabekir, 2009: 485). Mart ayında redif taburlarında başkaldırı olmuş ancak Şükrü Paşa’nın konuşması ile bastırılmıştır. Aynı dönemde kaçmaya kalkan askerlerin yakalanması, yakalanması mümkün olmadığı durumda vurulması gerektiğini içeren bir bildiri yayımlanmıştır. 14 Mart günü Bulgar bombardımanı sona ermiş Avrupa devletleri arabuluculuk için devreye girmeye çalışmıştır. 24 Mart günü Bulgar ordusu tüm cephelerden Edirne’ye taarruza geçmişse de ciddi bir başarı elde edememişlerdir. 25 Mart gecesi başlayan kesin Bulgar taarruzu sonucu iki gün içerisinde birçok Türk tabyası ele geçirilmiş ve Türk askerleri dağılmaya başlamıştır (Karabekir, 2009: 492).

2.6. Edirne’nin Teslim Oluşu

Doğu ve Batı cephelerinin düşmesiyle tamamen savunması kalan Edirne altı aylık savunmanın ardından imha edilen ekipmanla 26 Mart 1913 Çarşamba günü düşmanın eline geçmiştir. Şehre giren Bulgar ve Sırp askerî birlikleri Hıristiyan halk tarafından alkışla karşılanmıştır. Şehre giren Bulgar askerler şehirdeki evleri yağmaladıkları ve sokaktaki halkı soydukları halde Bulgar General Boris Vozof tarafından şehrin yağma edilmediğine dair bir bildiri yayınlanmıştır (Kazancıgil ve Gökçe, 2005:198).

Edirne mukavemetinin kırılışını ardından Bulgar ve Sırp makamlar arasında Mehmet Şükrü Paşa'yı esir alma yarışı başlamıştır. Paşa'ya ilk ulaşan Sırp askerler olmasına rağmen esir alan Bulgar General Vazov olmuştur. Bu esir alma gerginliği büyüyecek ve II. Balkan Savaşına neden olan Sırp-Bulgar çatışmasını körükleyecektir. İşgalden bir gün sonra Bulgar Çarı Ferdinand Karl Leopold Maria (d. 26 Şubat 1861- ö. 10 Eylül 1948) geçit töreni ile şehre girecek Mehmet Şükrü Paşa ile görüşerek kılıcını ona iade edecektir (Hayta ve Birbudak, 2010: 94-95).

18 Ekim 1912 ile 26 Mart 1913 tarihleri arasındaki işgal sürecinde Türk tarafının zayıyatı 13.000 kişiye ulaşmış ve aynı dönemde 28.500 kişi Bulgarlar tarafından tutsak edilmiştir. Edirne'yi ele geçiren Bulgarların kaybı da büyük olmuş 2364 ölü, 13.386 yaralı ve 827 kayıpla işgali tamamlamışlardır. İşgal döneminde de esir Türk askerleri çamurlu açık bir arazide yağmur altında aç ve çıplak bir şekilde bırakılmıştır. Yine birçok asker bulaşıcı hastalık neticesinde hayatını kaybetmiştir. İlk günlerde sekiz ere bir ekmek verilmesi yüzünden esir askerlerin açlıktan ağaç kabuklarını yemiş ve bu olay Bulgar zulmünün simgesi haline dönüşerek bölge halkınca aktarılmıştır. Bulgar askerler evlerde değerli ne varsa yağmalamış ve evde yağmalanacak bir şey kalmadığını işaret etmek için kapıya haç çizmişlerdir. Bulgar ordusu tarafından halka ekmek dağıtmaya çalışılmış biçare kadınlar Bulgarlar tarafından azarlanmaktansa aç kalmayı tercih etmiştir. Aylardır süpürge tohumundan üretilmiş kara ekmeği yiyen Edirne halkı izzetinden ödün vermemiş ve Bulgar ordusunun hazırladığı erzak elinde kalmıştır (Kazancıgil, 1999:12).

2.7. İkinci Balkan Savaşı ve Edirne'nin Kurtuluşu

23 Ocak 1913'teki Bâb-ı Âli Baskını sonrasında iktidara gelen İttihat ve Terakki Hükû meti 3 Şubat 1913'te Bulgarlara karşı harekât başlatmış ancak Enver Bey'in (Paşa) emriyle başlayan harekât başarısız olunca Edirne 26 Mart 1913'te Bulgarlara teslim olmuştur. Edirne teslimiyeti ardından Yunan ordusu Yanya'yı, Karadağ ise İşkodra'yı ele geçirmiştir. Bunun üzerine 1913 Nisanında Osmanlı barış için Büyük Devletlere başvurmuş ve 30 Mayıs'ta Londra'da Balkan Devletleri ile barış antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma ile Arnavutluk bağımsız oluyor, Yunanlar Selanik, güney Makedonya ve Girit'i; Bulgarlar ise Dedeağaç, Kavala ve Edirne'yi almaktadır. Böylece Osmanlı Midye-Enez hattının batısını kaybetmektedir. Bu paylaşımında Bulgaristan'ın savaş öncesi planlara uymaması nedeniyle ve daha önceden gelen Balkan Devletleri arasındaki çekişmeler sonucu Bulgaristan aleyhine bir savaş başlamıştır. En önemli anlaşmazlık Makedonya'nın paylaşımında yaşanmıştır. Yunanlar ise Batı Trakya'yı Bulgarlardan istemektedir. Rusya'nın taraflara ve özellikle Bulgarlara yaptığı baskıya rağmen Bulgarlar oldubittiye getirerek Makedonya'yı ele geçirmek düşüncesi ile 29-30 Haziranda Yunanistan ve Sırbistan'a aniden saldırmıştır. Ancak her cephede Sırp ve Yunan orduları

tarafından bozguna uğrayan Bulgar Ordusu, Bulgar Dobruca'sını işgal eden Romanya'ya bile engel olamamıştır (Halaçoğlu, 2002: 543).

Bu gelişmeler olurken Osmanlı idaresi de neler yapabileceğini tedirginlikle araştırmaktadır. Ancak İngiltere, Fransa başta olmak üzere büyük devletlerin büyükelçiliklerinden ve kendi büyükelçilerinden cesaret kırıcı geri dönüşler almaktadır. Sadece Berlin Sefiri Mahmud Muhtar Paşa (Katırcıoğlu, d.1867- ö. 1935) Yunanistan'ın Dedeağacı ele geçirdiğini ve Yunanlılardan önce davranıp Edirne'nin geri alınması gerektiğini bildirmiştir. Sonunda Talat Paşa, Enver Paşa ve Cemal Paşa'nın ısrarıyla Ordunun Midye-Enez hattını geçerek Meriç nehrine kadar Doğu Trakya'yı ve Edirne'yi geri alınmasına karar verilmiştir. Hurşit Paşa ve Süleyman Şefik Paşa komutasındaki kolordular 20 Temmuzda Edirne'ye doğru harekete geçmiştir. Londra Antlaşmasındaki durumun aleyhine döndüğünü görüp Çatalca hattındaki ordularının büyük bir kısmını geri çekmiş olan Bulgar ordusuna karşı kolayca ilerlenmiştir. 23 Temmuz 1913'te Hurşit Paşa Kolordusuna bağlı akıncı müfrezesi ile Enver Bey (Paşa) ve Cihangirzade İbrahim (Aydın, d. 1874- ö. 1948) bey emrindeki süvari tugayı bir baskın hareketiyle Edirne'ye girerek şehri kurtarmıştır. Bulgar birliklerinin geri çekilirken tahribatı ve zulmü engellemek için harekâta bir süre daha devam edilse de bu durum Bulgaristan ve büyük devletler tarafından kınanmıştır. Sonunda II. Balkan Savaşı Bulgaristan'ın yenilgisiyle sonuçlanmış Balkan devletleri arasında 10 Ağustos 1913'te Bükreş antlaşması imzalanmıştır. Osmanlı ile Bulgaristan arasında İstanbul'da 29 Eylül tarihinde imzalanan antlaşmaya göre Kırklareli, Edirne ve Meriç'in batısındaki Dimetoka Osmanlıda kalacak ve Meriç doğal bir sınır olarak kabul edilecektir (Halaçoğlu, 2002: 552).

SONUÇ

93 Harbi ile büyük boyutlara ulaşan Osmanlı Devletinin Avrupa'daki toprak kayıpları I. Balkan Savaşı hezimetini ile en acı tablosuna ulaşmıştır. Osmanlı'nın daha bir beylik iken büyük zorluklarla kazandığı şehirler tek tek elden çıkıp İstanbul tehdit altına girerken siyasi çekişmeler devam etmekte iktidar mücadelesi sert bir şekilde sürmektedir. Osmanlı'nın dış politikası eldeki toprakları mümkün olduğunca kaybetmemek üzerine kurulmaktan ileriye geçememiştir. 93 Harbi ile başlayan ve Balkan Savaşı ile artarak devam eden Balkan Türklerinin ecdat yadigarı toprakları kitleler halinde terk ederek göç etmesi, neredeyse günümüze kadar devam etmiştir. Bu; tarihte ender görülen göç dalgası ile sayıları o günlerde yüz binleri bulan muhacirler bulaşıcı hastalıklar, yerleşim, uyum, eğitim gibi hayati sorunlarla karşılaşmış yerleştirildikleri bölgelerdeki nüfus oranı ve yapısını da etkileyerek sosyal problemlerin önünü açmıştır. Balkan savaşındaki hızlı yenilgi ile kısa sürede düşman eline geçen topraklardaki Müslümanlar kılıçtan geçirilmiş oluk oluk kan akmıştır. Göçmenler öküzlerin çektiği kağrı arabalarıyla düşman elinde kalmasını diye ölümlerini bile İstanbul'a getirmiştir (Seyfettin, 2013: 41). 1913'te imzalanan İstanbul antlaşmasında karşılıklı nüfus mübadelesini (yaklaşık 50.000 kişi) öngören ve emsal oluşturacak bir madde içermektedir. Benzer mübadele maddelerini içeren antlaşma Yunanistan ile de yapıldıysa da uygulanamadan Birinci Cihan Harbi başlamıştır (Adanır, 2005: 22).

Edirne savunmasının öneminden Kazım Karabekir şöyle bahsetmektedir: "Edirne bidayette sukut etseydi ne olurdu? Bütün muhasara topları da Çatalca'ya gelir ve İstanbul hercümerç

olurdu. Bu nokta düşünülürse Edirne müdafaasının kıymeti anlaşılır.” Sonunda Edirne Bulgar işgalinden kurtarılsa da yine Kazım Karabekir’in değişi ile “Ba’de harabi’l-Edirne...” (Edirne yerle bir olduktan sonra...) fikriyatı oluşmuştur. “Beş buçuk ay Edirne’nin sinesinde sızan kanlar” (Karabekir, 2009: 506) yazılara bile kolay kolay dökülemeyecek düzeyde olmuş; kuşatma ve işgale dair menkıbeler dilden dile, nesilden nesile halk tarafından günümüze kadar anlatıla gelmiştir.

Sonuç olarak, Edirne kuşatması ve işgali sırasında meydana gelen ve nesilden nesile aktarılan sözlü olayların üç guruba ayrıldığı görölmektedir. Birinci gurup olaylar, hatıratlarla uyuşmaktadır. Örneğin, Bulgar askerlerinin ve Osmanlı vatandaşı Bulgarların Edirne çevresindeki sivil halka yaptıkları mezalim hem askeri ve sivil Türk hatıratlarında hem de yabancı hatıratlarda doğrulanmaktadır. İkinci grup olaylar ise biraz değişerek günümüze ulaşmıştır. Edirne kalesindeki sivil halkın doğrudan süpürge tohumu veya ağaç kabuğu yediğine dair hatıratlarda net bir ifade yoktur. Ancak süpürge tohumu katılarak yapılmış ekmeğe neredeyse tüm hatıratlarda karşılaşılmaktadır. Burada olayın daha da dramatikleştirilerek aktarıldığı düşünölebilir. Sivil halkın ağaç kabuğu yediğine dair bir hatıra yoktur. Ancak esir Türk askerlerinin açlıktan tutuldukları bölgedeki ağaç kabuklarını yediği yerli ve yabancı hatıratlarla aktarılmaktadır. Bu nokta da olayın tüm Edirne kalesi için genişletilerek aktarıldığı görölmektedir. Üçüncü ve son grup ise aktarılan olayların ya hiç gerçektelemediği ya da incelenen zamanda gerçektelemediği durumlardır. Bunlara örnek olarak Selimiye camiine hasar verildiği, kurşun ve top yağmuruna tutulduğuna dair aktarımlar verilebilir. Bu konuda yerli ve yabancı hatıratlarda bir ifade bulunmamaktadır. Selimiye Camiinin yakınındaki dükkânlara düşen ve yangın çıkararak şarapnel parçalarından bahsedilse de camiinin isabet aldığına dair aktarım yoktur. İşgal sırasında ise Bulgar askerlerinin Selimiye’ye ayakkabı ile girdikleri anlatılmakta ancak camiye zarar verdiklerine dair ifade kullanılmamaktadır. Camiye olan kurşun ve top isabetlerinin 93 harbindeki Rus işgali sırasında gerçektelemiş olabileceği düşünölmektedir.

Bu çalışma ile günü gününe tutulan hatıratların ne kadar önemli olduğu bir kez daha görölmüştür. Halk arasında nesilden nesile aktarılan söylence ve hikâyeler bazen değiştirilmekte bazen abartılmaktadır. Ayrıca hatıratlar, sözlü aktarılmayan ya da unutulmuş olayları da bize yazılı olarak sunmaktadır. Tarih atılarak tutulan bir hatırat bize o günün başka bir hatırat ile karşılaştırmasına ve gerçekteleşen olayların değişik bakış açıları ile değerlendirilmesine imkân sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

- Adanır, F., (2005). *Bulgaristan, Yunanistan ve Türkiye Üçgeninde Ulus İnşası ve Nüfus Değişimi*, İmparatorluktan Cumhuriyete Türkiye’de Etnik Çatışma, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Afyoncu, E., (2005). *Osmanlı’nın Hayaleti*, İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Akşın, S. (2001). *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, Ankara: İmge Yayınevi.
- Akşın, S., (2007). *Kısa Türkiye Tarihi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Akşin, S., (1997). *I. Meşrutiyet Devri (1876-1880)*, Türkiye Tarihi-3 Osmanlı Devleti 1600-1908, İstanbul: Cem Yayınları.
- Berkes, N., (2003) *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Beşikçi, M., (2012). *Balkan Harbi'nde Osmanlı Seferberliği ve Redif Teşkilatının İflası*, Türkiye Günlüğü, 110 (1).
- Beydilli, K., (1999). *Küçük Kaynarca'dan Yıkılışa*, Osmanlı Devleti Tarihi, Ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul.
- Birbudak, T. S., (2016). *Edirne'deki Fransız Konsolosu Marcel Cuinet'in Balkan Savaşı Günlüğü*, Gazi Üniversitesi Akademik Bakış, 10(19), Ankara.
- Christoff, P.P., (2016) *Edirne Kuşatması Günlüğü*, Çev. Yunus Emre Kaleli, İstanbul: DBY Yayınları.
- Feyzioğlu, H. S., (2016). *Hatıraların Işığında Balkan Savaşları*, DTCF Dergisi, 56(2)
- Gökbilgin, M. T., (1994). *Edirne*, C. X, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Gökçe, N. ve Karlıkaya, E., (2001). *1829-1914 Yılları Arasında Edirne'de Görülen Salgın Hastalıklar ve Sağlık Hizmetleri*, Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 18(2).
- Hochwachter, G.V., (2009). *Balkan Savaşı Günlüğü*, Çev. Sumru Toydemir, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Hacısalihioğlu, M., (2008). *Jön Türkler ve Makedonya Sorunu (1890-1918)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları
- Halaçoğlu, A. (2002). *Balkan Savaşları (1912-1913)*, Türkler Ansiklopedisi, C.13 (Osmanlı) Editörler: Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Ankara.
- Hayta, N. ve Birbudak, S., (2010). *Balkan Savaşlarında Edirne*, Ankara: ATASE Başkanlığı Yayınları.
- İnalçık, H. (2012). *Osmanlı Döneminde Balkanlar Tarihi Üzerinde Yeni Araştırmalar*, GAMER, I(1).
- Jelavich, B., (2013). *Balkan Tarihi 18. ve 19. Yüzyıllar*, C. 1, İstanbul: Küre Yayınları
- Jelavich, B., (2013). *Balkan Tarihi 20. Yüzyıl*, C. 2, İstanbul: Küre Yayınları.
- Jorga, N., (2012). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, İstanbul: Yeditepe.
- Karabekir, K., (2009). *Günlükler (1906-1948)*, c. 1-2, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Karadağ, R., (1991). *Muhteşem İmparatorluğu Yıkanlar*, İstanbul: Divan Yayınları.

- Karpat, K. ve Zens, R. W., (2002). *I. Meşrutiyet Dönemi ve II. Abdülhamid'in Saltanatı (1876-1909)*, Türkler Ansiklopedisi, C. XII (Osmanlı), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Kazancıgil, R., (1999). *Hafız Rakım Ertür'ün Anılarından Balkan Savaşında Edirne Savunması Günleri*, Edirne: Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi Yayını.
- Kinross, L., (2008). *İmparatorluğun Yükselişi ve Çöküşü*, Çev. Meral Gaspıralı, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi
- Lewis, B., (1988). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İlber O., (2006). *Son İmparatorluk Osmanlı*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Öztuna, Y., (2006). *Avrupa Türkiyesi'ni Kaybımız*, İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı.
- Reed, J., (2006). *Balkanlarda Savaş*, Çev. Sevgi Tamgüç ve F. Burak Aydar, İstanbul: Pencere Yayınları.
- Sabis, A. İ., (2014). *Balkan Harbinde Neden Mağlup Olduk?*, İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık.
- Seyfettin, Ö., (2013). *Balkan Harbi Hatıraları*, İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları.
- Ziya Ş., (2011). *Meçhul Asker Edirne Muhasarası 1912*, İstanbul: Akıl Fikir Yayınları.
- Tunaya, T. Z., (2004). *Hürriyet'in İlanı-İkinci Meşrutiyetin Siyasi Hayatına Bakışlar*, İstanbul: Arbay Yayınları.
- Webber, C. (2001). *The Thracians, 700 BC-AD 46 (Vol. 360)*. Osprey Publishing.
- Yalçın, H. C., (1998). *Talat Paşa'nın Hatıraları*, İstanbul: Yenigün Yayınları.
- Zürcher, E. J. (2003). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, Çev. Yasemin Saner Gönen, İstanbul: İletişim Yayınları.